

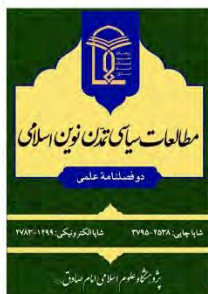
Inam Sadiq Research Institute
for Islamic Sciences

Research Institute for Political
and Defence Studies

P. ISSN: 3795-2538 & E. ISSN: 2783-1299

Website: <http://sjs.isri.ac.ir>

Volume : 5 ; Number : 9

The Concept of Civilization–Building Beneficial Knowledge in Ayatollah Khamenei's Thought

Saeed Ghorbani*

Doi: <https://doi.org/10.22034/rcdir.2025.497889.1159>

Received: 2025/01/06 - Accepted: 2025/03/16

Article Type: Research Article

(204-237)

Abstract

Attention to knowledge has always been one of the fundamental concerns of human life. Humanity has endeavored to attain knowledge in order to secure greater welfare and comfort. Societies that have pursued knowledge have been able to establish grounds for superiority in various fields. Thinkers of the Islamic world have sought to explore the significance of knowledge and Islam's emphasis on its foundations. The present study seeks to examine Ayatollah Khamenei's thought—as a thinker and leader of the Islamic system—on the notion of knowledge, particularly “beneficial knowledge,” and its impact on the emergence and development of new Islamic civilization. The research employs a thematic analysis method. The author's central question is: What are the defining characteristics of beneficial knowledge in Ayatollah Khamenei's perspective, and what role and position does this knowledge occupy in the process of civilizational emergence? The findings indicate that, in Ayatollah Khamenei's intellectual framework, knowledge is commendable only when it contributes to human and societal prosperity—both materially and spiritually—guides humanity toward divine orientation, and fulfills essential human needs. Beneficial knowledge is thus characterized by features such as addressing fundamental human needs, ensuring material and spiritual well-being, being practical and applicable, not conflicting with religion, and being pursued with sincerity.

Keywords: Beneficial Knowledge, Islamic Civilization, New Islamic Civilization, Ayatollah Khamenei.

* Assistant Professor, Department of Islamic Revolution Studies, Research Institute for Civilization, Islamic Revolution, and Political Thought, Institute for Humanities and Cultural Studies, Tehran, Iran. saeed67110@yahoo.com

پژوهشگاه علوم اسلامی امام صادق (ع)
پژوهشگاه مطالعات سیاسی و دفاعی
P. ISSN: 3795-2538 & E. ISSN: 2783-1399
http://sjs.isri.ac.ir
سال پنجم، شماره نهم

* استادیار گروه انقلاب اسلامی، پژوهشگاه تمدن، انقلاب اسلامی و اندیشه سیاسی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران، ایران.
saeed67110@yahoo.com

علم نافع تمدن ساز در اندیشه آیت الله خامنه‌ای (عجله)

سعید قربانی*

Doi: <https://doi.org/10.22034/rcdir.2025.497889.1159>

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۰/۱۷ - تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۲/۲۵

نوع مقاله: پژوهشی

(۲۳۷-۲۰۴)

چکیده

اهتمام به علم از دغدغه‌های مهم حیات بشری بوده است. تلاش بشر بر این بوده است که با دسترسی به علم، زمینه‌های رفاه و آسایش بیشتر را برای خود فراهم آورد. جوامع طالب علم توانسته‌اند زمینه‌های برتری‌جویی را در عرصه‌های مختلف در پیش گیرند. متفکران جهان اسلام کوشیده‌اند درباره اهمیت علم و توجه اسلام به مبانی علم کاوش کنند. در این پژوهش، تلاش بر این بوده است که اندیشه آیت الله خامنه‌ای (عجله)، به عنوان متفکر و رهبر نظام اسلامی، در باب علم، علم نافع و تأثیر آن در ظهور و بروز تمدن نوین اسلامی به بحث گذاشته شود. روش به کاررفته در این پژوهش روش تحلیل مضمون است. سؤال نویسنده این است که علم نافع در نگاه آیت الله خامنه‌ای (عجله) شامل چه شاخصه‌هایی است و این علم در فرایند ظهور و بروز تمدن چه جایگاه و نقشی را بر عهده دارد. یافته‌ها بیانگر این است که علم در باور فکری آیت الله خامنه‌ای (عجله) زمانی مورد تمجید است که برای جامعه و حیات بشری در ابعاد مختلف مادی و معنوی سعادت‌آفرین باشد و انسان را در مسیر هدایت الهی قرار دهد و نیازهای ضروری او را برآورده کند. برای علم نافع ویژگی‌هایی چون رفع نیازهای ضروری انسان، تأمین سعادت مادی و معنوی، کاربردی بودن، مانع دین نبودن و اخلاص طرح شده است.

واژگان کلیدی: علم نافع، تمدن اسلامی، تمدن نوین اسلامی، علم، آیت الله خامنه‌ای (عجله).

مقدمه

جوامع انسانی برای رشد و برتری و تعالی نیازمند دستیابی به علم و به کارگیری صحیح و درست آن در ابعاد مختلف حیات بشری اند. نیاز به علم و دانش نیازی فطری است که در وجود هر انسانی نهادینه شده و دغدغه دستیابی به آن از آغازین روز حیات بشر همواره با او بوده است. اهمیت و ضرورت کسب دانش بر کسی پوشیده نیست، به خصوص در دنیای مدرن امروز که علم‌های نوین و فناوری‌های چشمگیری نیز به وقوع پیوسته است. به طور کلی، در دنیای مدرن امروزی، حرف اول را کسانی می‌زنند که از علم و فناوری رشدیافته‌ای برخوردارند و قدر و منزلت هر ملتی بسته به میزان توانایی‌اش در دستاوردهای علمی و صنعتی است (محققان و مصعد، بی‌تا: ۵۰۷).

برای شکل‌گیری جامعه‌ای قدرتمند و مستقل نیاز به تولید و به کارگیری علم است. به نوعی ظهور تمدن در جامعه و امت نیازمند دسترسی به علم و آن‌هم از نوع نافع است. هر اندیشه تمدنی بر شالوده مبانی فکری استوار می‌شود که این اصول و مبانی پایه‌های اصلی تمدن‌سازی را ایجاد می‌کنند و انسان‌ها براساس آن اصول و مبانی، به مثابه عوامل تمدن‌ساز، قواعد آن را تنظیم می‌کنند و فرایند آن را شکل می‌دهند. فهم بنیان‌های مذکور ماهیت تمدن‌سازی را هویدا می‌سازد و فضا را به‌منظور ایجاد تمدن بر پایه آن بنیان‌ها فراهم می‌کند (سلطانی و دیگران، ۱۳۹۸: ۵).

تمدن اسلامی براساس آرمان‌ها و اصول اسلام ظهور و تجلی یافته است. تمدن اسلامی محصور در یک بعد از حیات انسان نیست، بلکه بیانگر تمام ابعاد فرهنگی، اقتصادی و سیاسی جامعه است که ابعاد وجودی فرد و اجتماع را شامل می‌شود. تمدن اسلامی تمدنی بر پایه مبانی دین است که تمام مؤلفه‌های آن بر محور دین اسلام می‌گردد. بنابراین، تمدن اسلامی از ویژگی‌های تمدن الهی در چهارچوب مبانی قرآنی و متکی بر سنت پیامبر اکرم ﷺ برخوردار است و مؤلفه‌های آن شامل دین، اخلاق، علم، عدالت، قوانین، اصول دینی و امثال آن است (اکبری و رضایی، ۱۳۹۳: ۹۰).

توجه اسلام به علم از پایه‌های اساسی تمدن اسلامی بود. تمدن اسلامی به سرعت با

علوم مختلف ارتباط برقرار کرد و با معارف غنی ای که داشت زمینه‌های رشد علوم گوناگون در بین امت اسلامی فراهم شد. این شکوفایی علمی عوامل متعددی را شامل می‌شود که از آن می‌توان به عنوان رهیافتی در بازآفرینی نقش علم در تمدن‌سازی نوین اسلامی استفاده کرد (دهقانی، ۱۴۰۰: ۸۲).

از محورهایی که سبب برتری تمدن می‌شود و اقتدار تمدن را به رخ می‌کشد تولید و به کارگیری علم از نوع نافع است. در تمدن اسلامی، هر نوع علمی مد نظر نیست، بلکه علمی در نظر است که برای ابعاد حیات جوامع اسلامی سودرسان باشد و انسان را در مسیر رضایت الهی قرار دهد و در انتها سعادت را برای او به ارمغان داشته باشد. علم نافع به جامعه هویت می‌دهد و علم غیرنافع جامعه را بی هویت می‌کند (رهنمایی و شهابی نژاد، ۱۴۰۲: ۶۷). تحقق علم نافع در جامعه، علاوه بر اینکه نیازهای مادی و معنوی جامعه را برآورده می‌کند، در راستای تمدن نیز یاری‌رسان است (همان). با عنایت به تعریف به عمل آمده از علم نافع، دانشی برای حیات بشری سودمند و نافع خواهد بود که ابعاد مادی و معنوی انسان را به صورت توأمان رشد دهد و در نهایت انسان را به کمال و سعادت برساند. در منطق اسلام، آموختن و آموزش هر علمی که برای جامعه اسلامی مفید باشد لازم و تکلیف است و این طور نیست که صرفاً آموزش مباحث قرآنی و دینی ثواب داشته باشد، بلکه هر علمی که جامعه اسلامی را رشد دهد و نیازهای امت اسلامی را در ابعاد مادی و معنوی برآورده کند نیاز ضروری جامعه است (همان: ۶۹).

تولید علم یکی از بایسته‌های رفع عقب ماندگی‌های جهان اسلام و تحقق تمدن نوین اسلامی است (غفاری هاشجین و ناصرخاکی، ۱۳۹۵: ۱۳۹). هریک از متفکران جهان اسلام به علم و تأثیر آن در تمدن اسلامی توجه و تأکید داشته‌اند و علم را یکی از عوامل اقتدار و برتری مسلمانان ذکر کرده‌اند. از متفکران و رهبران جهان اسلام حضرت آیت الله خامنه‌ای‌اند که در این پژوهش اندیشه ایشان درباره علم نافع و تمدن نوین اسلامی به بحث گذاشته خواهد شد. در این پژوهش، محقق مترصد آن است که با استفاده از بیانات آیت الله خامنه‌ای دامه در ابتدای امر، ضمن تشریح مباحث تمدن و تمدن اسلامی، علم نافع و

شاخص های آن را به بحث بنشیند و در ادامه تأثیر علم نافع بر روند ظهور و بروز تمدن اسلامی را تحلیل و بررسی کند. سؤال اصلی پژوهش این است که علم نافع در نگاه آیت الله خامنه ای رحمته الله علیه شامل چه شاخصه هایی است و این علم در فرایند ظهور و بروز تمدن چه جایگاه و نقشی را بر عهده دارد؟ در این پژوهش، تلاش خواهد شد با استفاده از روش تحلیل مضمون در ابتدای امر، مضامین پایه از متن اصلی و بیانات رهبر استخراج شود و در ادامه مضامین فراگیر از مضامین پایه استخراج خواهد شد و در ادامه شبکه مضامین که نشانگر نگاه و اندیشه آیت الله خامنه ای رحمته الله علیه به بحث علم نافع و تأثیر آن در تمدن نوین اسلامی است ترسیم می شود.

۱. پیشینه پژوهش

به لحاظ سوابق پژوهشی، درباره موضوع تمدن نوین اسلامی و علم نافع و تأثیر علم نافع در ظهور و بروز تمدن نوین اسلامی مطالب قابل توجهی در برخی مقالات و کتب و حتی رساله ها بررسی شده است. لکن درباره موضوع علم نافع و تأثیر آن در تمدن نوین اسلامی از منظر آیت الله خامنه ای رحمته الله علیه با روش تحلیل مضمون مطالب محدودی در برخی مقالات دیده شده است که در ادامه به عنوان پیشینه پژوهش در قالب جدول بررسی خواهد شد تا نوآوری این پژوهش با آثار تألیف شده بیان شود:

جدول ۱: پیشینه پژوهشی درباره عنوان «تمدن نوین اسلامی و علم نافع»

ردیف	نویسنده / نویسندگان	عنوان اثر	روش پژوهش	توضیحات (هدف / سؤال)
۱	سعید قربانی بتول یوسفی	فرهنگ و شکل گیری تمدن نوین اسلامی در اندیشه آیت الله العظمی خامنه ای رحمته الله علیه با بهره گیری از روش تحلیل مضمون	تحلیل مضمون	در این مقاله، نویسندگان تلاش کرده اند مؤلفه های فرهنگی مؤثر در شکل گیری تمدن نوین اسلامی را با استفاده از روش تحلیل مضمون بررسی کنند. مؤلفه هایی چون دین، اخلاق، علم و عدالت به همراه شاخص های مربوط به هریک واکاوی شده است.

۲	جلیل دارا سعید قربانی	بازشناسی نقش مؤلفه های فرهنگی حکومت اسلامی در شکل گیری تمدن نوین اسلامی از دیدگاه آیت الله خامنه ای داماد	توصیفی- تحلیلی	در این نوشتار، تلاش بر این بوده است که نقش مؤلفه های فرهنگی حکومت اسلامی در شکل گیری تمدن نوین اسلامی براساس روش توصیفی-تحلیلی به بحث گذاشته شود.
۳	سیداحمد رهنمایی احمد شهابی نژاد	ملاک های علم نافع از منظر اسلام و غرب با تأکید بر اندیشه امام خمینی رهبر و رهبر معظم انقلاب	تحلیلی- استنادی	در این نوشتار، تلاش شده است ضمن بررسی مفهومی علم نافع، ملاک های غربی و اسلامی علم نافع براساس اندیشه امامین انقلاب اسلامی به تحلیل گذاشته شود تا مصداق های هریک متناسب با تفکر مربوطه استخراج شود.
۴	زهرا فروتنی عطیه بحرانی	علم و فناوری در چشم انداز تمدن نوین اسلامی از منظر امام خامنه ای داماد	تحلیل مضمون	در این مقاله، نگارندگان مترصد این بودند که علم و فناوری را با استفاده از روش تحلیل مضمون در اندیشه آیت الله خامنه ای داماد تحلیل کنند و یافته ها حکایت از این دارد که ایشان بر جهاد مستمر علمی و علم به همراه اخلاق و تقوا تأکید دارند.
۵	زینب روستایی سیده فاطمه هاشمی	علم نافع و شاخص های آن از منظر اهل بیت علیهم السلام	توصیفی- تحلیلی	نگارندگان با استفاده از احادیث و روایات تلاش کرده اند علم نافع را از نگاه اهل بیت علیهم السلام به تفسیر بگذارند و یافته ها بر این قرار است که از منظر معصومان علیهم السلام علمی نافع است که سعادت دنیا و آخرت انسان و جوامع بشری را تأمین کند.

۶	زهرا محققان مینا مصعد	علم نافع، ملاک‌ها و معیارها از منظر اهل بیت علیهم‌السلام	توصیفی- تحلیلی	در این تحقیق، ملاک‌های علم نافع از منظر ائمه معصوم علیهم‌السلام به تحلیل گذاشته شده و یافته‌ها بیانگر این است که از منظر ائمه علیهم‌السلام علمی نافع است که سعادت انسان در دنیا و آخرت و هدایت انسان در دنیا را در پی داشته باشد.
۷	اصغر رجبی ده برزویی محمد بیدگلی حمیدرضا خالدی	واکاوی مؤلفه‌های علم نافع در اندیشه امام خامنه‌ای دامنه‌السلام	گفتمان لاکلاو موف	در این نوشتار، محقق مؤلفه‌های علم نافع در اندیشه رهبری را به تحلیل گذاشته و مؤلفه‌هایی چون کسب مرجعیت علمی، عقلانیت و آینده‌نگری بیان شده است.

وجه نوآوری پژوهش: در پژوهش‌های مذکور، هریک وجهی از مبحث را به تفسیر و تحلیل گذاشته‌اند، لکن درباره علم نافع در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای دامنه‌السلام و تأثیر آن در ظهور و بروز تمدن نوین اسلامی با بهره‌گیری از روش تحلیل مضمون نوشتاری یافت نشد.

۲. روش پژوهش

تحلیل مضمون روشی برای دیدن متن، برداشت و فهم مناسب از اطلاعاتی که امکان دارد به ظاهر نامرتب باشد، واکاوی اطلاعات کیفی، مشاهده نظام‌مند فرد، تعامل، گروه، سازمان یا فرهنگ، موقعیت و تبدیل کردن داده‌های کیفی به داده‌های کمی است. تحلیل مضمون از صرف شمارش کردن کلیدواژه‌ها و کلمات و عبارات آشکار فراتر می‌رود و بر شناخت و تشریح ایده‌های صریح و ضمنی متمرکز می‌شود. در مراحل بعدی، از کدهای مضامین اصلی به منظور تحلیل عمیق‌تر داده‌ها بهره‌برداری می‌شود. تحلیل مضمون روشی است که برای بیان واقعیت و تبیین آن به کار می‌رود. البته به سبب ماهیت تفسیری این روش باید به روایی و پایایی آن بیشتر عنایت شود و به همین سبب، تحلیل مضمون در قیاس با روش‌های کیفی دیگر دقت و زمان بیشتری نیاز دارد. برخلاف روش‌های دیگر مثل تحلیل محتوا و تحلیل گفتمان، تحلیل مضمون ساده به پژوهشگر اجازه نمی‌دهد درباره زبان استفاده‌شده

در بطن متن ادعاهایی داشته باشد. روش تحلیل مضمون به روش‌های گوناگونی قابلیت اجرا و استفاده دارد (درخشه و همکاران، ۱۳۹۴: ۵۳).

مراحل روش تحلیل مضمون عبارت‌اند از:

۱. تحویل متن و به دست آوردن مضامین پایه‌ای: برای آغاز کار واکاوی مضامین در نظرگاه آیت‌الله خامنه‌ای رحمته‌الله علیه ضرورت دارد مضمون‌های پایه مستخرج شود و اولین مرحله تحویل متن است. در این مرحله، نقل قول‌های مرتبط با بیانات آیت‌الله خامنه‌ای رحمته‌الله علیه در زمینه علم نافع (آثار و مؤلفه‌ها) به دست می‌آید. مضامین استخراج‌شده در کدهایی طبقه‌بندی می‌شوند که به نام مضامین پایه‌ای معنایی می‌شود. این مضامین به منظور تحقق مضامین سازمان‌دهنده لازم و ضروری‌اند و در شرایطی که فرایند کشف و استخراج کدها و مضامین عام دقیق صورت نگیرد، فضا برای به دست آوردن مضامین سازمان‌دهنده فراهم نمی‌شود؛

۲. تبدیل مضامین پایه به مضامین سازمان‌دهنده: در مرحله دوم از تحلیل مضمون، مضامین پایه‌ای به مضامین سازمان‌دهنده برگردانده می‌شوند. در این مرحله، مضمون‌های سازمان‌دهنده از مضامین کشف‌شده از مرحله تحویل متن نیز انتزاع می‌شوند. اقدام اساسی و مهم در اینجا نظم‌دهی دوباره مضامین اولیه برای ارائه مضامین انتزاعی‌تر است که مجال دستیابی به مضامین فراگیر را ایجاد می‌کند؛

۳. تبدیل مضامین سازمان‌دهنده به مضامین فراگیر: در مرحله سوم از تحلیل مضمون، مضامین سازمان‌دهنده به مضامین فراگیر برگردانده می‌شوند تا فضا برای تحلیل شبکه مضامین شکل گیرد؛

۴. کشف و تحلیل شبکه مضامین: با نیل به مضامین پایه و سازمان‌دهنده و فراگیر در مراحل اول و دوم و سوم تحلیل مضمون، فضای لازم به منظور تشریح و تحلیل مضامین مربوط به علم نافع (مؤلفه‌ها و آثار) در نظرگاه آیت‌الله خامنه‌ای رحمته‌الله علیه فراهم می‌شود. با تحلیل مضامین کشف‌شده و کدگذاری‌های لازم شبکه مضامین تشریح و تحلیل می‌شود. در پایان این مرحله، مجموعه مضامین مندرج در جداول تحلیل مضمون به صورت تشریحی و نمودار شاخص شبکه مضامین عرضه می‌شود.

۳. مفهوم‌شناسی

۳-۱. تمدن نوین اسلامی

تمدن نوین اسلامی تمدنی با محوریت توحید است که به تمام بعدهای فردی و جمعی و نیازهای مادی و معنوی انسان‌ها به صورت توأمان با هدف سعادت و تعالی عنایت دارد. این تمدن تحول‌گرا و پویاست که علاوه بر تأیید پیشرفت‌های انسان در عرصه‌های گوناگون علمی، فنی، اجتماعی، صنعتی و امثال آن، بر ارتقا و گسترش آن‌ها نیز توجه و تأکید می‌کند و برخلاف تمدن غربی که صرفاً مبتنی و متکی بر جهان بینی مادی است، تمدن نوین اسلامی مبتنی بر جهان بینی الهی و مبانی انسان‌شناسی و معرفت‌شناسی توحیدی است. بنابراین، مزین بر صبغه ایمانی، عادلانه و اخلاقی است (نصیری، ۱۳۹۴: ۱۰۸).

در بیانات رهبر درباره تعریف تمدن نوین اسلامی مطالب به این صورت بیان شده است: تمدن اسلامی یعنی آن فضایی که انسان در آن فضا از لحاظ معنوی و از لحاظ مادی می‌تواند رشد کند و به غایات مطلوبی که خدای متعال او را برای آن غایات خلق کرده است برسد؛ زندگی خوبی داشته باشد، زندگی عزتمندی داشته باشد، انسان عزیز، انسان دارای قدرت، دارای اراده، دارای ابتکار، دارای سازندگی جهان طبیعت؛ تمدن اسلامی یعنی این. هدف نظام جمهوری اسلامی و آرمان نظام جمهوری اسلامی این است (آیت الله خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۲/۶/۱۴).

۳-۲. علم نافع

علامه طباطبایی علم نافع را علمی می‌داند که در انسان نور معرفت و ایمان به خدا و شناسایی اسما و صفات الهی را ایجاد می‌کند و راه به دست آوردن آن را به کارگیری حس و عقل و توجه به الهامات باطنی می‌داند. در مجموع، هر علمی که حداقل فایده دینی داشته باشد علم نافع است. منظور از فایده دینی نیز رسیدن به گوهر و حقیقت دانش است که همان نور علم است. به این معنا، ممکن است هدف کسی از آموختن علم امور دیگری مثل خدمت به جامعه اسلامی، رفع نیاز مسلمانان، تأثیر در روح، کشف اسرار طبیعت، خودشناسی، خداشناسی، یادآوری آخرت و فهم حقیقت یا امر دیگری باشد، اما مشروط به

درک نور علم، او نیز به علم نافع رسیده است (محققیان و مصعد، بی تا: ۵۱۰). علم نافع علمی است که برای انسان در ابعاد مختلف مادی و معنوی سودرسان باشد و انسان را در مسیر کمال قرار دهد.

۳-۳. علم غیر نافع

دانشی که برای انسان در ابعاد مختلف حیات سودرسان نباشد و انسان را در ورطه فساد و بی بندوباری قرار دهد علم غیر نافع است که نه تنها سبب سعادت مادی و معنوی نیست، بلکه سبب شقاوت انسان در دو بعد مادی و معنوی خواهد بود. از رسول خدا ﷺ روایت است که فرمودند: «خداوندا، پناه می برم به تو از علمی که سود و منفعتی ندارد» (محمدری شهری، ۱۳۸۴، ج ۵: ۱۴۰۰-۱۴۱۳). از امام علی علیه السلام روایت است که فرمودند: «خیری نیست در دانشی که سود ندارد» (تمیمی آمدی، ۱۳۹۵: ح ۱۰۹۱۳). براساس مباحث پیش گفته، علم غیر نافع علمی است که برای انسان در ابعاد مختلف حیات نه تنها سودرسانی ندارد، بلکه سبب ایجاد ضرر نیز می شود، علمی است که انسان را از رشد در ابعاد مادی و معنوی و از نیل به سعادت در ابعاد مادی و معنوی باز می دارد.

۴. علم نافع در اندیشه آیت الله خامنه ای ﷺ

به منظور شکل گیری تمدن نوین اسلامی نیاز است کشور جمهوری اسلامی ایران مزین به علم و تولید علم نافع باشد. صرف اخذ علم و رشد و توسعه کشور در زمینه تمدن نوین اسلامی نمی تواند کارساز اساسی باشد. به منظور اثرگذاری کلیدی در عرصه های مختلف بین المللی به عنوان یک تمدن نیاز است تولید علم از نوع نافع حاصل شود. از دیدگاه آیت الله خامنه ای ﷺ، علم زمانی ارزشمند است که با معنویت همراه باشد؛ زیرا علمی که از معنویت جدا شود، نه تنها پاسخگوی نیازهای حقیقی بشر نخواهد بود، بلکه خود به عاملی برای افزایش تاریکی و ناآرامی های انسان تبدیل می شود: «ما در تمدن اسلامی و در نظام مقدس جمهوری اسلامی، که به سمت آن تمدن حرکت می کند، این را هدف گرفته ایم که دانش را همراه با معنویت پیش ببریم» (آیت الله خامنه ای، بیانات، ۱۳۷۶/۶/۱۹). نیاز است جوامع اسلامی در پی علم نافع باشند و صرفاً به اتکا بر داشته های طبیعی و

خدادادی یا علم‌های اقتباس شده از کشورهای دیگر قانع نباشند. علم تولیدشده در ابتدای امر باید نافع باشد و برای ملت و کشور سودرسانی کند و در ادامه عطش کشورهای ثالث برای دستیابی به این علم یا تولیدات حاصل شده از علم به دست آمده جامعه را به سمت اقتدار و تولید ثروت سوق دهد. در نگاه رهبر، این نوع علم نافع است و نه تنها باعث رفع نیازهای داخلی می‌شود، به لحاظ بین‌المللی نیز بر اقتدار کشور می‌افزاید و دنیا را در مقابل دستاوردهای کشور به زانو درمی‌آورد:

من گفتم که اگر این نفتی که ما داریم ما نداشتیم، [بلکه] آن‌ها داشتند و به نفت احتیاج داشتیم، نفت را به ما بطری بطری می‌فروختند. ما حالا بشکه بشکه و تُن تُن می‌فروشیم، تُنی این قدر، تُنی این قدر. این‌ها اگر ما احتیاج به این نفت داشتیم، همین نفت سیاه را به ما بطری بطری می‌فروختند؛ این جوری است. آن روزی که ما به انرژی هسته‌ای نیاز پیدا کنیم به‌خاطر نبودن نفت یا یک [بروز] مشکلی در نفت، فرض کنید مثلاً قیمت نفت آن قدر ارزان بشود، که الان می‌بینید دیگر چطور راحت ارزان شد، که به تولیدش و به زحمت هزینه تولیدش نیرزد، خب، آنجا انسان چه کار می‌کند؟ از نفت چشم می‌پوشد. خب، در یک چنین مواقعی ما احتیاج داریم به انرژی هسته‌ای. از کجا بیاوریم؟ چه کسی به ما بدهد؟ این ممکن است ده سال دیگر، پنج سال دیگر، پانزده سال دیگر پیش بیاید. این را باید از حالا به فکر بود. همین جور باید [مدام] فکر کنید؛ یعنی باید نیازسنجی کنید برای آینده و برای امروز، و آن وقت [می‌شود] علم نافع؛ علمی که برای رفع این نیازها به درد می‌خورد (همان، ۱۳۹۴/۸/۲).

با تحلیل و توضیحاتی که درباره علم نافع در اندیشه رهبری ارائه شد، شاخص‌هایی متناسب با توضیحات قابل بررسی است که در ادامه واکاوی خواهد شد:

۴-۱. شاخص‌های علم نافع در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای رحمته‌الله علیه

در این قسمت از مقاله، مراحل چهارگانه تحلیل مضمون اجرا خواهد شد تا شاخص‌های علم نافع از منظر آیت‌الله خامنه‌ای رحمته‌الله علیه کشف و استخراج شود:

جدول ۲: تحلیل مضامین پایه، سازمان دهنده و فراگیر

ردیف	متن	استخراج مضامین پایه	استخراج مضامین سازمان دهنده	استخراج مضامین فراگیر
۱	«دانشجویی و دانش آموزی و فراگیری علم و تعلیم علم، بر مبنای نفع آن و نیاز آن باشد.»	- ضرورت شناسی و اولویت بندی در فراگیری علم - مقالات و تحقیقات و پژوهش ها باید براساس ضرورت های کشور تعریف و تحلیل شوند	ضرورت رفع نیازهای کشور	
۲	«اخلاص یعنی خالص کردن و ناب کردن نیت. به دنبال ناب کردن نیت هم خالص کردن و ناب شدن عمل می آید.» یعنی «ما تکلیف را بشناسیم و برای خاطر تکلیفمان کار را انجام بدهیم.»	- اخلاص یعنی اقدام به کاری برای خدا - اخلاص یعنی نیت خالص در انجام امور محوله	اخلاص	شاخص های علم نافع
۳	«یک نکته اساسی در اینجا وجود دارد و آن احساس تکلیف است؛ اخلاص نیت و عمل برای خداست. این اگر شد، همه مشکلات حل خواهد شد، همه راه ها گشاده خواهد شد.»	- اخلاص در نیت یک نوعی تکلیف است - رمز اسرار آمیز حل مشکلات در توجه به اخلاص است - رحمت مادی و معنوی با اخلاص	اخلاص	

	امکان عملیاتی شدن دارد		
عقلانیت	-اقتدار در جمهوری اسلامی ایران براساس عقلانیت تعریف شده است -علم به عنوان یکی از مبانی اقتدار با عقلانیت همراه است	«مبنای اقتدار در جمهوری اسلامی یک مبنای "عقلانیتی" است؛ یعنی ما اقتدار را براساس احساسات و عواطف و توهّمات و مانند این‌ها دنبال نمی‌کنیم. محاسبه اقتدار ملی یک محاسبه عقلانی است؛ یعنی یک محاسبه درست و منطقی.»	۴
کاربرد بودن علم	-علم نافع ضرورت یک کشور است -جامعه‌ای موفق است که به دنبال علم نافع حرکت کند -دنباله روی علم نافع لازم و ملزوم کشور است	«دنبال علمی باشیم که برای کشور لازم و نافع است؛ نه فقط برای حال کشور، بلکه برای ده سال بعد و بیست سال بعد کشور. ممکن است ما در بیست سال بعد یک نیازی داشته باشیم که از امروز باید تحقیقات آن نیاز شروع بشود. باید این نیازسنجی انجام بگیرد و نیازهای امروز هم مورد ملاحظه قرار بگیرد.»	۵
کاربرد بودن علم	-فراگرفتن علم متناسب با نفع‌دهی آن باشد -کارهای تحقیقاتی متناسب با نفع‌رسانی انجام شود	«دانشجویی و دانش‌آموزی و فراگیری علم و تعلیم علم، بر مبنای نفع آن و نیاز آن باشد. الان به من گزارش می‌دهند که بسیاری از همین مقالاتی که گفته شد، که خب تعداد مقالات زیاد است، به درد کشور نمی‌خورد.»	۶

		-مقالات غیرنافع محلی از اعراب ندارد	
۷	کاربردی بودن علم	-تحقیقات و فعالیت های علمی باید کاربردی باشد -تحقیقات پژوهشی باید کمک رسان وضعیت کشور باشد -علم و تحقیقات باید آورده مالی داشته باشد	«ما ممکن است یک تحقیقاتی بکنیم، در یک پروژه تبلیغاتی به جاهای خوبی هم محقق ما برسد؛ اما این در وضع کشور، در جهت رشد و توسعه کشور نقشی نداشته باشد؛ یعنی نتواند به ثروت ملی تبدیل شود. ما باید علما را بتوانیم به ثروت ملی تبدیل کنیم.»
۸	آینده نگری و توجه به آینده	-متناسب با فضای آینده باید پیرو علم بود -توجه به علم و تولید علم نباید مقطعی و محدود به زمان مشخص و مکان مشخص باشد -نیازسنجی در باب علم باید به عنوان یک راهبرد مورد اهتمام قرار گیرد	«دنبال علمی باشیم که برای کشور لازم و نافع است؛ نه فقط برای حال کشور، بلکه برای ده سال بعد و بیست سال بعد کشور. ممکن است ما در بیست سال بعد یک نیازی داشته باشیم که از امروز باید تحقیقات آن نیاز شروع بشود. اگر امروز تحقیق نکردیم، اگر امروز خودمان را آماده نکردیم، آن وقتی که لازم داریم دستمان خالی خواهد بود. باید این نیازسنجی انجام بگیرد و نیازهای امروز هم مورد ملاحظه قرار بگیرد.»
۹	آینده نگری و	-توجه به آینده و	«من گفتم که اگر این نفتی که

	توجه به آینده	نیازسنجی آینده کشور باید مورد توجه قرار گیرد -تولید علم و دانش باید متناسب با نیازهای کوتاه مدت و بلندمدت تعریف شود -علم نافع نیازسنجی می کند و براساس نیازها تعریف می شود	ما داریم، ما نداشتیم، [بلکه] آن ها داشتند و به نفت احتیاج داشتیم، نفت را به ما بطری بطری می فروختند؛ ما حالا بشکه بشکه و تُن تُن میفروشیم، تُنی این قدر تُنی این قدر. این ها اگر ما احتیاج به این نفت داشتیم، همین نفت سیاه را به ما بطری بطری می فروختند؛ این جوری است. آن روزی که ما به انرژی هسته ای نیاز پیدا کنیم به خاطر نبودن نفت یا یک [بروز] مشکلی در نفت، فرض کنید مثلاً قیمت نفت آن قدر ارزان بشود، که الان می بینید دیگر چطور راحت ارزان شد، که به تولیدش و به زحمت هزینه تولیدش نیرزد، خب آنجا انسان چه کار می کند؟ از نفت چشم می پوشد. خب، در یک چنین مواقعی ما احتیاج داریم به انرژی هسته ای. از کجا بیاوریم؟ چه کسی به ما بدهد؟ این ممکن است ده سال دیگر، پنج سال دیگر، پانزده سال دیگر پیش بیاید. این را باید از حالا به فکر بود. همین جور باید [مدام] فکر کنید؛ یعنی باید نیازسنجی کنید برای آینده و
--	----------------------	---	---

			برای امروز، و آن وقت [می‌شود] علم نافع، علمی که برای رفع این نیازها به درد می‌خورد.»	
	افزایش معرفت و ایمان به خدا	-علم نافع سبب معرفت به خدا و در نتیجه شکرگزاری انسان می‌شود -علم نافع عامل سیر انسان به سمت معرفت الهی	«پیشرفت‌های علمی بشر و گشوده شدن دریچه‌های جدید برای شناخت بیشتر از نظم عجیب و پیچیدگی‌های حیرت‌آور عالم خلقت مستلزم شکرگزاری است؛ زیرا انسان را به معرفت الهی نزدیک‌تر می‌کند.»	۱۰
	افزایش معرفت و ایمان به خدا	-حرکت در مسیر علم باید منتهی به معرفت الهی باشد -معرفت الهی ثمره علم نافع است	«در مسیر شناخت این علوم که با استدلال و منطق سروکار دارد، به گونه‌ای حرکت کنید که زمینه معرفت بیشتر خداوند حاصل شود.»	۱۱
	مانع خروج از دین	-علم نافع مطیع دین است -علم نافع مانع دین‌زدایی از فرد و جامعه است	«علم با دین و اخلاق هست که برای بشریت مفید خواهد بود.»	۱۲
	سعادت‌مندی دنیا و آخرت	-تعریف علم در سیر انسان به صراط سعادت -نگاه علم با دید مادی سعادت انسان را طلب نمی‌کند -اسلام به دنبال	«علم را وسیله سعادت انسان قرار بدهیم. تفاوت نگاه دین، یعنی اسلام، به علم با نگاهی که دنیای مادی به علم می‌نگریست در همین است. ما علم را می‌خواهیم برای سعادت بشر، برای رشد بشر، برای شکوفایی بشر، برای	۱۳

	استقرار عدالت و آرزوهای قدیمی بشر.»	علم برای سعادت انسان است -علم نافع سعادت، رشد، عدالت و شکوفایی را برای انسان به دنبال دارد	
--	--	--	--

(منبع: یافته‌های پژوهش)

۴-۲. توضیحات شبکه مضامین

۴-۲-۱. ضرورت رفع نیازهای کشور

اهمیت و ضرورت پیوند بین نهاد علم و نهادهای جامعه و در نتیجه تولید علم وابسته به زمینه و کاربرد در حوزه‌های مختلف انکارناپذیر است که از آن تحت عنوان علم نافع نام برده شده است. علمی که به مرحله عمل و کاربرد برسد رفع کننده مسائل و نیازهای جامعه است (حاجی‌خواجه‌لو و دیگران، ۱۴۰۱: ۹۶). اثربخشی و کاربردی کردن علم در ابعاد مختلف جامعه باعث رفع نیازهای ضروری جامعه می‌شود (همان: ۹۷). در باور آیت‌الله خامنه‌ای دامه، یکی از شاخص‌های علم نافع ظرفیت و قابلیت آن در رفع نیازهای ضروری کشور است. جوامع نیازهایی ضروری دارد که مرتفع‌سازی آن‌ها محتاج حضور علم نافع است: «دانشجویی و دانش‌آموزی و فراگیری علم و تعلیم علم، بر مبنای نفع آن و نیاز آن باشد. الان به من گزارش می‌دهند که بسیاری از همین مقالاتی که گفته شد... به درد کشور نمی‌خورد» (آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۴/۸/۲۰).

۴-۲-۲. اخلاص

یکی از ویژگی‌های اصلی و بنیادی علم نافع از منظر تعالیم اهل بیت علیهم‌السلام وجود انگیزه و نیت الهی در آموختن چنین علمی است. از این رو، طالب علم در صورتی از فضایل و فواید علم خویش بهره‌مند می‌شود که آن را فقط برای خداوند طلب کند و هیچ‌یک از آثار و فواید دنیوی بر این نیت و انگیزه الهی غلبه نکند (محققان و مصعد، بی‌تا: ۵۱۱). مفهوم اخلاص

در اندیشه رهبر خالص کردن نیت و عمل است: «اخلاص یعنی خالص کردن و ناب کردن نیت. به دنبال ناب کردن نیت هم خالص کردن و ناب شدن عمل می‌آید» (آیت الله خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۷۷/۷/۱۸).

در نگاه رهبر معظم انقلاب اسلامی، نکته ای اساسی در باب انجام تکلیف نیازمند توجه است و آن اینکه تکلیف و وظیفه محوله همراه با اخلاص باشد: «یک نکته اساسی و آن احساس تکلیف است، اخلاص نیت و عمل برای خداست. این اگر شد، همه مشکلات حل خواهد شد، همه راه‌ها گشاده خواهد شد» (همان، ۱۳۹۱/۳/۲۴).

آنچه از بیانات رهبر قابل برداشت است اینکه اساس عملکرد و انجام تکلیف باید توأم با اخلاص باشد: «دنبال تکلیف باشیم، دنبال کسب رضای الهی باشیم. به نظر من، این اساس قضایای ماست» (همان).

۴-۲-۳. عقلانیت

از مؤلفه های دیگر اتقان تمدن اسلامی عقلانیت است. دین اسلام سعادت زندگی انسان را تضمین کرده است. جامعه اسلامی نیز بر مبنای حق محوری، قانون گرایی، شایسته سالاری، عدالت پیشگی و عقلانیت دینی مبتنی است. واضح است که جامعه دینی برای رسیدن به هدف های خود، یعنی سعادت مادی، معنوی و قرب به الله، تمام توان خود را صرف تحقق آن ها می کند. نظام اسلامی و حکومت مبتنی بر دین زمانی کارآمد و فعال خواهد بود که در رسیدن به هدف ها و آرمان های متعالی خود موفق باشد که این وضعیت در گرو حاکمیت اخلاق، عقلانیت و علم نافع است (فولادی و حسینی، ۱۳۹۸: ۵۸). از نشانه های سودمندی علم عقلانی بودن آن و تطابق آن با معیارهای عقلایی و سیره عقلاست (محققان و مصعد، بی تا: ۵۱۴). از روایات اسلامی می توان فهمید که میان علم نافع و عقل تلازم دوجانبه ای برقرار است. به همین دلیل، یکی از معانی سودمندی علم عقلانی بودن آن و تطابق آن با معیارهای عقلایی و سیره عقلاست. اساساً در تفکر اسلامی، امور خیر با علم و عقلانیت درک می شوند و میان دیانت و عقلانیت نیز تلازم مستقیم برقرار است و علم به مثابه چراغ هدایتگر عقل به شمار می رود (اخوان کاظمی، ۱۳۹۰: ۱۲):

مبنای اقتدار در جمهوری اسلامی یک مبنای «عقلانیتی» است؛ یعنی ما اقتدار را براساس احساسات و عواطف و توهّمات و مانند این‌ها دنبال نمی‌کنیم. محاسبه اقتدار ملی یک محاسبه عقلانی است؛ یعنی یک محاسبه درست و منطقی. بعضی‌ها اسم عقل و عقلانیت را که می‌آورند منظورشان از عقلانیت ترسیدن است؛ وقتی می‌گویند عاقل باشید یعنی بترسید، یعنی منفعل باشید، یعنی از مقابل دشمن فرار کنید! نه [این درست نیست]. ترسوها حق ندارند اسم عقلانیت را بیاورند. ترسیدن و فرار کردن و میدان را خالی کردن اسمش عقلانیت نیست، اسمش همان ترس و فرار و مانند این‌هاست. عقلانیت یعنی محاسبه درست. البته دشمن سعی می‌کند عقلانیت به آن معنای غلط را تلقین کند، بعضی هم نادانسته گاهی حرف‌های دشمن را تکرار می‌کنند (آیت الله خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۹/۷/۲۱).

۴-۲-۴. کاربردی بودن علم

علمی هویت‌ساز است که با عمل همراه باشد و عمل بی‌انگیزه شکل نمی‌گیرد. در علم هویت‌ساز انگیزه نیز حضور دارد و انگیزه علمی مربوط به حوزه عقل عملی است. بنابراین، از نسبت علم و هویت به نسبت عقل و هویت می‌رسیم (جوادی آملی، ۱۳۸۸: ۱۱). پس از معرفت به پروردگار، مهم‌ترین معیار نافع بودن علم عمل به علمی است که آموخته شده است. کمال انسان در علم و عمل است. برای نیل به این کمال، باید با دو بال علم و عمل پرواز کرد. علم بدون عمل و تقوا انسان را زمین‌گیر می‌کند و مانع تجلی و شکوفایی استعدادهای درونی او می‌شود. تا زمانی که علم با عمل همراه نباشد، نافع و سودمند نخواهد بود. مسلماً وظیفه ما بعد از آموختن علم به کار بستن آن در زندگی است (روستایی و هاشمی، ۱۳۹۴: ۲۵۸). در بیانات آیت الله خامنه‌ای، علمی نافع است که برای رشد و پیشرفت کشور لازم و ضروری است:

دنبال علمی باشیم که برای کشور لازم و نافع است؛ نه فقط برای حال کشور، بلکه برای ده سال بعد و بیست سال بعد کشور. ممکن است ما در بیست سال بعد یک نیازی داشته باشیم که از امروز باید تحقیقات آن نیاز شروع بشود. اگر امروز تحقیق نکردیم، اگر امروز

خودمان را آماده نکردیم، آن وقتی که لازم داریم دستمان خالی خواهد بود. باید این نیازسنجی انجام بگیرد و نیازهای امروز هم مورد ملاحظه قرار بگیرد (آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۴/۸/۲۰).

تحقیقات انجام شده در سطوح مختلف علمی زمانی مورد تأیید است که برای مشکلات کشور درمانگر باشد و کشور را در زمینه‌های مختلف رشد و توسعه راهنما باشد: «دانشجویی و دانش‌آموزی و فراگیری علم و تعلیم علم، بر مبنای نفع آن و نیاز آن باشد. الان به من گزارش می‌دهند که بسیاری از همین مقالاتی که گفته شد، که خب تعداد مقالات زیاد است، به درد کشور نمی‌خورد» (همان).

۴-۲-۵. آینده‌نگری و توجه به آینده

یکی از شاخص‌هایی که درباره تولید علم نیازمند توجه و اهتمام ویژه است آینده‌نگری و توجه به آینده آن در مرتفع‌سازی نیازهای کشور در ابعاد مختلف است. در تولید علم نیاز است گریزی به آینده باشد و به نیازهای آینده نیز در روند تولید علم توجه شود. بنابراین، با بررسی بیانات آیت‌الله خامنه‌ای (عجله الله تعالی فرجه‌ه)، به دست می‌آید که ایشان نگاه چشم‌اندازمحور به تولید علم دارند. در صورت غفلت از نگاه بلندمدت در تولید علم، انواع تهدیدها در قبال جمهوری اسلامی ایران قابل پیش‌بینی است:

دنبال علمی باشیم که برای کشور لازم و نافع است؛ نه فقط برای حال کشور، بلکه برای ده سال بعد و بیست سال بعد کشور. ممکن است ما در بیست سال بعد یک نیازی داشته باشیم که از امروز باید تحقیقات آن نیاز شروع بشود. اگر امروز تحقیق نکردیم، اگر امروز خودمان را آماده نکردیم، آن وقتی که لازم داریم دستمان خالی خواهد بود. باید این نیازسنجی انجام بگیرد و نیازهای امروز هم مورد ملاحظه قرار بگیرد (همان).

۴-۲-۶. افزایش معرفت و ایمان به خدا

از سنگ بناهای مهم هر تمدنی دانش و علم است. دانش ماده لازم برای رشد و کمال تمدن است. اساساً تصور تمدن بدون معرفت و دانش ناممکن است. در نخستین آیاتی که بر پیامبر اسلام ﷺ نازل شد، علم و ایمان به غیب دو امر مهم تمدن‌ساز اعلام شد. علم پایه تمدن

است، اما شرط کافی برای مدنیت نیست. نتیجه علم منهای ایمان به غیب چیزی می شود که دنیا شاهد آن است، که نه برای انسان حق و ارزشی قائل است، نه برای ملت ها، نه برای حقیقت و نه برای صداقت. بنابراین، جهان اسلام باید علم به همراه ایمان به غیب را جدی بگیرد و دنبال کند و بداند که علم به همراه ایمان به غیب اقتدارآور است و یکی از پایه های امت واحده اسلامی را شکل می دهد (جمشیدی و دیگران، ۱۳۹۸: ۴۲). ما در تمدن غرب شاهد علم توخالی از اخلاق و ایمان هستیم، علمی که پایه اصلی به وجود آمدن تمدن غربی است که سلطه جویی و سلطه گری تمدن غرب از این رهگذر معنا پیدا می کند (فولادی و حسینی، ۱۳۹۸: ۵۹). بر همین اساس، در مبنای فکری آیت الله خامنه ای (عج)، یکی از شاخص های علم نافع افزایش معرفت به معبود هستی است: «پیشرفت های علمی بشر و گشوده شدن دریچه های جدید برای شناخت بیشتر از نظم عجیب و پیچیدگی های حیرت آور عالم خلقت مستلزم شکرگزاری است؛ زیرا انسان را به معرفت الهی نزدیک تر می کند» (آیت الله خامنه ای، بیانات، ۱۳۹۷/۱۱/۳). حرکت انسان به ویژه جامعه علمی باید زمینه های معرفت به الله را فراهم کند و حاصل این تحرک باید معرفت بیشتر به خالق هستی باشد: «در مسیر شناخت این علوم که با استدلال و منطق سروکار دارد به گونه ای حرکت کنید که زمینه معرفت بیشتر خداوند حاصل شود» (همان).

۴-۲-۷. مانع خروج از دین

هرگاه انسان مغلوب حربه های شیطانی می شود این علم نافع است که می تواند او را از ارتکاب گناه و غرور در برابر خداوند متعال که خود اعلم و دانای به همه چیز است بازدارد و برای انسان یادآور می شود که انسان در مقابل علم لایتنای الله فاقد هرگونه علم و دانشی است و یافته ها و داشته های او نیز نشئت گرفته از علم الهی است. این نوع علم انسان را نجات می دهد و در صورتی که در جامعه تجلی پیدا کند، زمینه های سعادت انسان ها در ابعاد مادی و معنوی خواهد شد و انسان را در مسیر صراط مستقیم الهی قرار می دهد و به نوعی سد راه انسان در گرایش به انحراف خواهد بود (روستایی و هاشمی، ۱۳۹۴: ۲۶۰). تولید علم و به کارگیری آن در فضای مختلف فکری و عملیاتی جامعه مفید و مثمر است، لکن از

منظر رهبر، برای مفید بودن علم شرطی ضرورت دارد و آن همراهی علم با اخلاق و تقواست. اخلاق در علم نفوذ می‌کند و سبب جهت‌دهی به علم می‌شود. در این صورت، علم ابزار مطلوب و سعادت‌بخش کل هستی در نظر گرفته می‌شود و صرفاً در راستای تحقق اهداف یک مجموعه منحصر به فرد محصور نمی‌شود: «علم با دین و اخلاق هست که برای بشریت مفید خواهد بود» (آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۵/۶/۲۵).

۴-۲-۸. سعادت‌مندی دنیا و آخرت

از معیارها و ملاک‌های دیگر علم نافع این است که انسان را هم در دنیا و هم در سرای آخرت به سعادت برساند (رهنمایی و شهابی نژاد، ۱۴۰۲: ۷۲). از نگاه روایات، علم نافع علمی است که در راستای صلاح و مصالح دینی و دنیایی باشد. به نوعی ثمره و محصول علم باید تبدیل به عملی برای حیات و زندگانی مادی و معنوی بشر شود (اخوان کاظمی، ۱۳۹۰: ۱۶). فراگیری علم باعث خیر دنیا و آخرت می‌شود و جهالت و نادانی و بی‌سوادی شر دنیا و آخرت را به همراه دارد. پس، لازم است درباره علوم بررسی و تحقیق صورت گیرد که به اعتلا و رشد تمدن یک جامعه کمک می‌کنند و آن جامعه متمدن ظهور یافته نیز جامعه بشری را به حد کمال سوق می‌دهد. این کمال از منظر آیت‌الله خامنه‌ای دام‌عزله شکل‌گیری تمدنی است که انسان‌ها را از لحاظ مادی و معنوی تأمین کند (رهنمایی و شهابی نژاد، ۱۴۰۲: ۷۱). در بیانات رهبر، علم ضرورتاً باید در پی سعادت و کمال انسان در دنیا و آخرت باشد. طلب علم در راهبرد فکری و عملیاتی رهبر تأمین سعادت انسان در دنیا و آخرت است: «علم را وسیله سعادت انسان قرار بدهیم. تفاوت نگاه دین، یعنی اسلام، به علم با نگاهی که دنیای مادی به علم می‌نگریست در همین است: ما علم را می‌خواهیم برای سعادت بشر، برای رشد بشر، برای شکوفایی بشر، برای استقرار عدالت و آرزوهای قدیمی بشر» (آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۸/۱۱/۱۳).

۵. آثار علم نافع در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای دام‌عزله

در این قسمت از مقاله، مراحل چهارگانه تحلیل مضمون اجرا خواهد شد تا آثار علم نافع از منظر آیت‌الله خامنه‌ای دام‌عزله کشف و استخراج شود:

جدول ۳: تحلیل مضامین پایه، سازمان دهنده و فراگیر

ردیف	متن	استخراج مضامین پایه	استخراج مضامین سازمان دهنده	استخراج مضامین فراگیر
۱	«چون دانش و علم به یک ملت و به یک کشور اقتدار می دهد، قدرت می دهد، نظر انقلاب این بود. نگاه آن جریان واپس گرا و ضدانقلاب مطلقاً چنین چیزی نبود. این ها از دانشگاه این توقع را نداشتند که خود دانشگاه بیاورد تولید علم بکند.»	-دانش زمینه ساز و عامل اقتدار ملی است -تفاوت انقلاب اسلامی نسبت به رژیم قبلی نوع نگاه و جایگاه علم در رشد و توسعه کشور است -در منظر انقلاب اسلامی، تولید علم عامل اقتدار	سبب اقتدار	آثار علم نافع
۲	«برای پیشرفت کشور واقعاً احتیاج داریم به اینکه مسئله علم و مسئله فناوری بشود مسئله مطرح کشور.»	-رشد، پیشرفت و توسعه کشور نیازمند اولویت دادن به علم و فناوری است -علم نافع زمینه ساز پیشرفت و ارتقا دادن کشور است	پیشرفت	
۳	«پیشرفت علم و فناوری به پیشرفت اقتصاد کمک می کند. بنگاه هایی که دانش بنیان هستند می توانند به اقتصاد ملی کمک کنند.»	-پیشرفت اقتصاد هدفمند منوط به پیشرفت علم و فناوری است -بنگاه های دانش بنیان یاری رسان اقتصاد ملی است	پیشرفت	

۴	«خود دانش مایه اقتدار است؛ ثروت آفرین است؛ قدرت نظامی آفرین است؛ قدرت سیاسی آفرین است.»	-اقتدار کشور در دسترسی به علم معنا می شود -علم باعث آورده مالی است -علم سبب افزایش توان نظامی است که بازدارندگی را در کشور در پی دارد -علم باعث افزایش قدرت و برتری کشور می شود	قدرت آفرین
۵	«باید هم علم را بیاموزیم و هم علم را تولید کنیم. ما باید یک کشور عالم بشویم. علم اقتدار است، علم مساوی است با قدرت؛ هرکسی که علم را پیدا کند می تواند فرمانروایی کند؛ هر ملتی که عالم باشد می تواند فرمانروایی کند؛ هر ملتی که دستش از علم تهی باشد باید خود را آماده کند که دیگران بر او فرمانروایی کنند.»	-علم باعث برتری در نظام هستی می شود -دسترسی به علم باعث قدرت و فرمانروایی کشور در نظام بین المللی می شود -تهی بودن از علم زمینه ساز سلطه پذیری است	قدرت آفرین
۶	«یک رکن امنیت بلندمدت کشور و ملتتان علم است.»	-علم سبب بازدارندگی در برابر قدرت طلبان بیگانه است -علم نافع عامل امنیت است	عامل امنیت

آثار علم نافع	عامل عزت و شرف	- علم باعث عزت ملت و کشور می شود - عزت در عرصه علم یعنی درنوردیدن مرزهای علمی	«عزت ملی در عرصه علم به این است که جوان دانشجوی او، پژوهشگر او، عالم محقق او سعی کند مرزهای علم را درنوردد و علم را تولید کند.»	۷
	عامل استقلال	- علم استقلال آفرین است - جامعه مزین به علم دارای هویت، شخصیت و استقلال است - ملت فارغ از علم توان استقلال و شخصیت سازی و امنیت دهی ندارد	«حقیقتاً کشوری که دستش از علم تهی است نمی تواند توقع عزت، توقع استقلال و هویت و شخصیت، توقع امنیت و توقع رفاه داشته باشد.»	۸
	سعادت جامعه	- علم عامل سعادت انسان و جامعه است - علم موردنظر در انقلاب اسلامی علمی توأم با سعادت و خوشبختی انسان و جامعه است	«علم را وسیله سعادت انسان قرار بدهیم. تفاوت نگاه دین، یعنی اسلام، به علم با نگاهی که دنیای مادی به علم می نگریست در همین است. ما علم را می خواهیم برای سعادت بشر، برای رشد بشر، برای شکوفایی بشر، برای استقرار عدالت و آرزوهای قدیمی بشر.»	۹
	مانعیت در برابر دشمن	- تولید علم نافع و دسترسی به آن بازدارنده است - عدم اخذ علم و تهی بودن از علم	«ما احتیاج داریم به اینکه ازلحاظ علمی پیشرفت کنیم.... اگر ازلحاظ علمی پیشرفت نکنیم، تهدید دشمنان تمدنی ما و دشمنان فرهنگی و سیاسی ما	۱۰

		تهدید دائمی خواهد بود. آن وقتی این تهدید متوقف می شود یا خطرش کم می شود که ما از لحاظ علمی پیشرفت کنیم.»	زمینه ساز تهدید از قبل دشمنان است -تولید علم نافع باعث پس زدن تهدید دشمنان می شود	
--	--	---	--	--

(منبع: یافته های پژوهش)

۵-۱. توضیحات شبکه مضامین

در این بخش از پژوهش، تلاش خواهد شد آثار علم نافع براساس اندیشه آیت الله خامنه ای دامتله تشریح شود.

۵-۱-۱. عامل اقتدار

یکی از آثار علم نافع اقتدارآفرینی برای جامعه و کشور است. در بیانات رهبر، یکی از آثاری که برای علم نافع مطرح شده این است که عامل اقتدار است. علم سبب تأمین اقتدار ملی است: «چون دانش و علم به یک ملت و به یک کشور اقتدار می دهد، قدرت می دهد، نظر انقلاب این بود. نگاه آن جریان واپس گرا و ضدانقلاب مطلقاً چنین چیزی نبود. این ها از دانشگاه این توقع را نداشتند که خود دانشگاه بیايد تولید علم بکند» (آیت الله خامنه ای، بیانات، ۱۴۰۱/۲/۶).

۵-۱-۲. پیشرفت

از دیگر آثار علم نافع پیشرفت کشور است. علم نافع باعث می شود کشور در ریل های رشد و پیشرفت در ابعاد مختلف آن قرار گیرد: «برای پیشرفت کشور واقعاً احتیاج داریم به اینکه مسئله علم و مسئله فناوری بشود مسئله مطرح کشور» (همان).

پیشرفت علم نافع از منظر رهبر باعث پیشرفت اقتصادی خواهد شد و جامعه را به جلو سوق خواهد داد: «پیشرفت علم و فناوری به پیشرفت اقتصاد کمک می کند. بنگاه هایی که دانش بنیان هستند می توانند به اقتصاد ملی کمک کنند» (همان، ۱۳۹۴/۱/۱).

۳-۱-۵. قدرت آفرین

علم در نگاه رهبر باعث تولید اقتدار و قدرت است و کشوری که مزین بر تولید علم باشد بر جهان حکمرانی خواهد کرد و قوانین بین‌المللی براساس خواسته‌های آن جهت می‌یابد: باید هم علم را بیاموزیم و هم علم را تولید کنیم. ما باید یک کشور عالم بشویم. علم اقتدار است، علم مساوی است با قدرت. هرکسی که علم را پیدا کند می‌تواند فرمانروایی کند. هر ملتی که عالم باشد می‌تواند فرمانروایی کند. هر ملتی که دستش از علم تهی باشد باید خود را آماده کند که دیگران بر او فرمانروایی کنند. ما باید علم را با همه معنای کامل آن به عنوان یک جهاد دنبال کنیم. این را من به جوان‌ها، استادان و دانشگاه‌ها می‌گویم (همان، ۱۳۸۵/۱/۱).

۴-۱-۵. عامل امنیت

در نگاه رهبر، یکی از آثار علم نافع تولید امنیت و افزایش امنیت است. امنیت بلندمدت و دائمی در سایه علم امکان عملیاتی سازی دارد: «یک رکن امنیت بلندمدت کشور و ملتتان علم است» (همان، ۱۳۸۸/۶/۴).

۵-۱-۵. سبب عزت و شرف

علم نافع در اندیشه رهبر باعث عزت و شرف برای جوامع صاحب علم خواهد بود: «عزت ملی در عرصه علم به این است که جوان دانشجوی او، پژوهشگر او، عالم محقق او سعی کند مرزهای علم را درنورد و علم را تولید کند» (همان، ۱۳۸۸/۳/۱۴).

۶-۱-۵. زمینه‌ساز استقلال

جوامعی که در راستای علم نافع گام بردارند دارای استقلال هستند: «کشوری که دستش از علم تهی است نمی‌تواند توقع عزت، توقع استقلال و هویت و شخصیت، توقع امنیت و توقع رفاه داشته باشد. طبیعت زندگی بشر و جریان امور زندگی این است. علم عزت می‌بخشد» (همان، ۱۳۸۶/۶/۱۲).

۵-۱-۷. سعادت جامعه

علم نافع در اندیشه رهبر باعث سعادت انسان در دنیا و آخرت می شود، انسان را از تحریف و انحراف باز می دارد و مسیر مستقیم را ترسیم می کند: «علم را وسیله سعادت انسان قرار بدهیم. تفاوت نگاه دین، یعنی اسلام، به علم با نگاهی که دنیای مادی به علم می نگریست در همین است. ما علم را می خواهیم برای سعادت بشر، برای رشد بشر، برای شکوفایی بشر، برای استقرار عدالت و آرزوهای قدیمی بشر» (همان، ۱۳/۱۱/۱۳۸۸).

۵-۱-۸. بازدارندگی

جوامعی که در تولید علم ضروری و مورد نیاز جامعه پیش گام اند در تقابل با دشمنان خود مانعیت ایجاد می کنند و به نوعی در برابر دشمن بازدارندگی ایجاد می شود: «اگر از لحاظ علمی پیشرفت نکنیم، تهدید دشمنان تمدنی ما و دشمنان فرهنگی و سیاسی ما تهدید دائمی خواهد بود. آن وقتی این تهدید متوقف می شود یا خطرش کم می شود که ما از لحاظ علمی پیشرفت کنیم. بنده بارها روی این مسئله تکیه کرده‌ام» (همان، ۲۵/۷/۱۳۹۷).

۶. علم نافع و ظهور تمدن نوین اسلامی

شکل گیری تمدن نوین اسلامی و همت برای تحقق آن از موضوعات مهم در بیانات آیت الله خامنه‌ای رحمته‌الله است. از دیدگاه ایشان، آخرین مرحله از مراحل انقلاب اسلامی شکل گیری تمدن نوین اسلامی است. در واقع، نیل به تمدن نوین اسلامی هدف غایی و عالی انقلاب و نظام جمهوری اسلامی است. عبارت تمدن سازی نوین، که آیت الله خامنه‌ای رحمته‌الله طرح کرده‌اند، در حقیقت همان زنده کردن تمدن اسلامی است که با پیروزی انقلاب اسلامی، نگاه‌ها به آن معطوف شده است، به عبارتی گویاتر، احیای عزت و شرف و کرامت انسان مسلمان در کنار برخورداری از دستاوردهای علمی و فناوری که می تواند نویدبخش شکل گیری تمدنی مثال زدنی و نمونه باشد (فروتی و بحرانی، ۱۴۰۲: ۲۰۶). طرح نظریه تمدن نوین اسلامی از طرف مقام معظم رهبری باعث شده است به حرکت به سمت تحقق این امر مهم و اساسی با جدیت بیشتری عنایت شود. از نکات کلیدی برای پیشرفت در راه دستیابی به تمدن نوین اسلامی شناخت شاخص ها و عوامل اثرگذار در ظهور آن است و

یکی از شاخص‌های تمدن نوین اسلامی علم و فناوری است که امامین انقلاب اسلامی بر آن تأکید مؤکد کرده‌اند.

در نظرگاه آیت‌الله خامنه‌ای رحمته‌الله‌علیه، فردای بدون علم فردای روشنی نیست و تاریک است و به نوعی می‌توان گفت روشنائی راه تمدن نوین اسلامی مجاهدت علمی است. آنچه از بیانیه گام دوم انقلاب دستگیر می‌شود گویای این است که یکی از توصیه‌های مهم آیت‌الله خامنه‌ای رحمته‌الله‌علیه عنایت بیش از پیش به علم و دانش و پژوهش در جهت تمدن‌سازی است (همان).

براساس اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای رحمته‌الله‌علیه، ایجاد تمدن اسلامی بر پایه دین و عقلانیت و علم و اخلاق قرار دارد، برخلاف تمدن غربی که اساس آن سکولاریسم و تفکیک دنیا از آخرت، زندگی مادی از عبادت و دین از سیاست است و همه را به مادی‌گرایی سوق داده است و پول و شکم و شهوت بزرگ‌ترین همت آنان به شمار می‌رود. بنابراین، درنهایت می‌توان گفت علم نافع وقتی تمدن‌ساز باشد به جامعه هویت نیز می‌دهد. به همین جهت گفته می‌شود علمی که در خدمت ساخت سلاح‌های شیمیایی و کشتار جمعی و فتنه و آشوب باشد نه تنها به جامعه هویت نمی‌دهد، بلکه هویت برانداز است (رهنمایی و شهابی‌نژاد، ۱۴۰۲: ۷۵). در نظرگاه آیت‌الله خامنه‌ای رحمته‌الله‌علیه، علمی مورد تأیید و سودمند است که سعادت انسان در دنیا و آخرت را در نظر بگیرد:

آن علمی که ما می‌خواهیم همراه با تزکیه است... اول، تزکیه است. تربیت دین، تربیت قرآن، تربیت اسلام این است. چرا اول تزکیه؟ برای اینکه اگر تزکیه نبود، علم منحرف می‌شود. علم یک ابزار است، یک سلاح است. این سلاح اگر در دست یک انسان بدطینت، بددل، خبیث و آدم‌کش قرار بگیرد، جز فاجعه چیز دیگری نمی‌آفریند، اما همین سلاح می‌تواند در دست انسان صالح وسیله دفاع از انسان‌ها، دفاع از حقوق مردم، دفاع از خانواده باشد. این علم را بایستی آن وقتی در دست گرفت که با تزکیه همراه باشد (آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۹/۷/۱۴).

علمی که توان سودرسانی به انسان در حیات دنیایی و اخروی او را نداشته باشد نافع نیست و بنا بر نگاه آیت‌الله خامنه‌ای رحمته‌الله‌علیه، مصداق حقیقی چنین علمی را در دنیای غرب

می‌شود دنبال کرد: «خوب، این علم دو جور می‌تواند هدف داشته باشد: یک جور هدفی که دارندگان کنونی علم در دنیا آن هدف را داشتند و دنبال کردند و آن هدف، هدفی است ناپاک و نامقدس. به ادعاها نگاه نکنید. واقعیت قضیه در پیشرفت علمی غرب واقعیت بسیار تلخ و بسیار تأسف آورنده است؛ واقعیتی است که انسان به هیچ قیمتی حاضر نیست به سمت آن حرکت کند» (همان). ایشان در بیانات دیگری درباره علم غیرنافع نهفته در غرب می‌فرمایند: ما این علم را نمی‌خواهیم. این علم آن وقتی که رشد پیدا می‌کند و به منتها درجه می‌رسد می‌شود مثل این چیزی که امروز کشورهای غربی دارند؛ می‌شود بمب اتم، می‌شود این همه ظلم و ستم، می‌شود نابودی دموکراسی در مدعی ترین کشور دنیا از لحاظ دموکراسی، یعنی آمریکا؛ می‌شود اختلاف طبقاتی روزافزون و شکاف طبقاتی؛ میلیون‌ها کارتن خواب، میلیون‌ها زیر خط فقر در یک کشور ثروتمند و پیشرفته. این علم فایده‌ای ندارد. ما دنبال این علم نیستیم. نه تعلیمات انبیا، نه تعلیمات اسلام، نه وجدان انسانی ما را به این طریق سوق نمی‌دهد؛ هیچ شوقی در انسان نمی‌آفریند (همان).

در تمدن نوین اسلامی بنا بر باور آیت الله خامنه‌ای (عج)، چند محور مبنا و اصول کار هستند که علم یکی از ارکان اساسی آن به‌شمار می‌رود (یاقوتی، ۱۳۹۸: ۱۱۹).

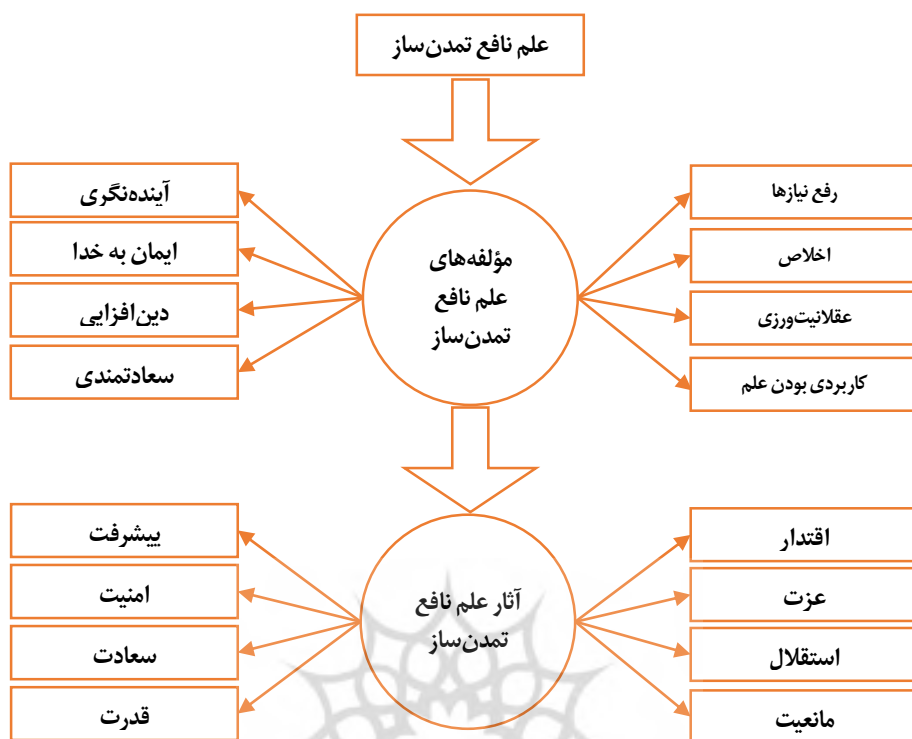
در باور فکری آیت الله خامنه‌ای (عج)، علم صرف و خالی از تقوا کفایت حیات انسان را ندارد و نمی‌تواند خواسته‌های انسان در دو بعد مادی و معنوی را تأمین کند. بنابراین، برای ظهور تمدن نوین اسلامی نیاز است علم نافع متصل بر تقوا باشد تا زمینه‌های انحراف در علم را بخشکاند و علم برای انسان سراسر نافع باشد: «می‌دانید که علم تنها هم کافی نیست. اگر علم باشد و تقوا نباشد، صد رحمت به آنجایی که علم نیست. علم بی تقوا چیز بسیار خطرناکی است. امروز شما اگر عالم هم باشید، بسیار باتقوا هم باشید، اما زمانتان را نشناسید، آن وقت آسیب‌پذیر و لغزش‌پذیر و کم‌فایده خواهید بود» (آیت الله خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۷۰/۱۱/۳۰).

علم نافع تمدن ساز در اندیشه آیت الله خامنه‌ای (عج) توأم با اخلاق و دین است. علم در باور فکری آیت الله خامنه‌ای (عج) زمانی به نفع جوامع بشری است که تحت حاکمیت

اخلاق و دین قرار گیرد: «علم با دین و اخلاق هست که برای بشریت مفید خواهد بود» (همان، ۱۳۸۵/۶/۲۵).

از شاخص‌های دیگری که آیت‌الله خامنه‌ای دامنه‌ای برای علم نافع تمدن‌ساز مطرح می‌کند علم با حضور معنویت است. علم فارغ از معنویت نمی‌تواند سبب شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی شود و جامعه را به سمت شیوه‌های تمدن غربی سوق خواهد داد: «ما در تمدن اسلامی و در نظام مقدس جمهوری اسلامی که به سمت آن تمدن حرکت می‌کند این را هدف گرفته‌ایم که دانش را همراه با معنویت پیش ببریم» (همان، ۱۳۷۶/۶/۱۹).

در مجموع، آنچه از بیانات آیت‌الله خامنه‌ای دامنه‌ای به عنوان رهبر جامعه اسلامی و امت اسلامی به دست می‌آید این واقعیت است که علم زمانی برای حیات بشری سودرسان و نافع است که توأم با معنویت، اخلاق و دین باشد و صرف توجه به علم فارغ از مبانی دینی انسان را از نیل به اهداف در حیات دنیوی و اخروی محروم خواهد کرد و انسان با وجود تسلط بر علم احساس خوشبختی نخواهد کرد و آسیب‌ها و انحراف‌ها در حیات او اوج خواهد گرفت. بنابراین، تنها مسیر برای رام شدن علم و سوددهی دائمی آن قرار گرفتن توأمان علم و معنویت و اخلاق و دین در حیات انسان است.

شکل ۱: ترسیم شبکه مضامین علم نافع تمدن ساز
(منبع: یافته های پژوهش)

نتیجه گیری

رشد و پیشرفت و سعادت جامعه در سایه تولید و پیشرفت علمی امکان پذیر است. در باور فکری آیت الله خامنه ای رحمته علیه، تمدن نوین اسلامی یکی از اهداف اساسی و اصلی نظام جمهوری اسلامی ایران و شامل ارکانی است که علم نافع یکی از این ارکان است. تمدن غربی از منظر ایشان پیشرفت قابل توجهی داشته، لکن به سبب اینکه اخلاق و معنویت را از دایره علم تهی کرده و صرفاً علم عریان را به جامعه ارزانی کرده نتوانسته است جامعه را به سعادت و خوشبختی برساند. به قول ایشان، جامعه، با وجود رشد و پیشرفت، احساس خوشبختی ندارد. در تمدن نوین اسلامی، هدف تعالی انسان در ابعاد مختلف مادی و معنوی است، اما علم نیز به عنوان یکی از محورها و رکن های ظهور تمدن نوین اسلامی ضرورت دارد توأم با اخلاق، تقوا، دین و معنویت باشد. علم نافع علمی است که سودرسان

باشد و انسان را در برابر تلاطم‌ها با امنیت و آرامش به مسیر سعادت برساند. علم نافع سودرسان دائمی است و در مسیر انحراف و تحریف قرار نمی‌گیرد. برای علم نافع مؤلفه‌هایی با توجه به بیانات رهبر قابل اشاره و تحلیل و تفسیر است که در این مقاله به مواردی چون ضرورت رفع نیازهای کشور، افزایش معرفت دینی، حفظ دین‌داری و رشد دین‌داری مردم توجه شد. علم نافع تمدن‌ساز دارای آثاری است که در این نوشتار تلاش شد مواردی مانند عزت، استقلال، شرف و قدرت بررسی شود.

کتابنامه

قرآن کریم.

اخوان کاظمی، بهرام (۱۳۹۰). تحقق علم نافع، راهبردی بنیادین در اصلاح و اعتلای علمی کشور، معرفت در دانشگاه اسلامی، ۱۵ (۴)، ۴-۲۵.

اکبری، مرتضی؛ و رضایی، فریدون (۱۳۹۳). واکاوی شاخصه‌های تمدن نوین اسلامی در اندیشه مقام معظم رهبری علیه السلام، الگوی پیشرفت اسلامی و ایرانی، ۳ (۵)، ۸۵-۱۰۸.
 dor: 20.1001.1.23295599.1394.3.5.4.7

بیانات آیت‌الله خامنه‌ای، دسترسی در: <https://farsi.khamenei.ir>

جمشیدی، محمدحسین؛ قربانی، سعید؛ و عارفی، اسماعیل (۱۳۹۸). بایسته‌های فرهنگی تمدن نوین اسلامی از منظر آیت‌الله خامنه‌ای علیه السلام، جستارهای انقلاب اسلامی، ۱ (۲)، ۲۵-۵۱.

حاجی‌خواجه‌لو، صالح رشید؛ علم‌الهدی، جمیله؛ و ابوالقاسمی، محمود (۱۴۰۱). نگاشت نظام مسائل سیاست‌گذاری تولید علم نافع، راهبرد فرهنگ، ۱۵ (۵۷)، ۹۵-۱۳۶.

درخشه، جلال و همکاران (۱۳۹۴). تحلیل مضمونی اعتماد در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای، جستارهای سیاسی معاصر، ۶ (۱۷)، ۵۳-۷۲.

دهقانی، محمد (۱۴۰۰). عوامل شکوفایی علم در تمدن اسلامی و بازآفرینی نقش آن در تمدن نوین اسلامی، مطالعات سیاسی تمدن نوین اسلامی، ۱ (۱)، ۱۴۸-۱۳۱.
 dor: 20.1001.1.37952538.1400.1.1.6.4

روستایی، زینب؛ و هاشمی، سیده فاطمه (۱۳۹۴). علم نافع و شاخص‌های آن از منظر اهل بیت علیهم السلام، مجموعه مقالات نخستین همایش اهل بیت علیهم السلام و تولید علم.

رهنمایی، سیداحمد؛ و شهابی‌نژاد، احسان (۱۴۰۲). ملاک‌های علم نافع از منظر اسلام و غرب با تأکید بر اندیشه امام خمینی و رهبر معظم انقلاب، معرفت، ۳۲ (۱)، ۶۷-۷۷-۰۰۰۰.
 dor: 0000-..۷۷-۶۷

سلطانی، مصطفی؛ فرمانیان، مهدی؛ و روحی، نبی الله (۱۳۹۸). بنیان‌های فکری تمدن نوین اسلامی در اندیشه مقام معظم رهبری، مطالعات راهبردی ناجا، ۴ (۱۴)، ۵-۲۹.
تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد (۱۳۹۵). غرر الحکم و درر الکلم، قم، مؤسسه فرهنگی دار الحديث.

غفاری هاشجین، زاهد؛ و ناصر خاکی، حسن (۱۳۹۵). زمینه‌ها و بایسته‌های تحقق تمدن نوین اسلامی از منظر تمدن گرایان، علوم سیاسی، ۱۹ (۷۵)، ۱۲۳-۱۵۰.
dor:10.22081/PSQ.2017.22636

فروتنی، زهرا؛ و بحرانی، عطیه (۱۴۰۲). علم و فناوری در چشم‌انداز تمدن نوین اسلامی از منظر امام خامنه‌ای، مدیریت اسلامی، ۳۱ (۲)، ۲۰۵-۲۳۸.
dor:20.1001.1.22516980.1402.31.2.5.3.

فولادی، محمد؛ و حسینی، فاطمه السادات (۱۳۹۸). تحلیلی بر ابعاد و مؤلفه‌های تمدن نوین اسلامی از منظر مقام معظم رهبری، معرفت فرهنگی اجتماعی، ۱۱ (۱)، ۴۷-۷۰.
قربانی، سعید؛ و طاهر خانی، فاطمه (۱۴۰۰). واکاوی موانع عرفی شدن حکومت دینی در افکار و باور آیت الله مطهری با استفاده از روش تحلیل مضمون، مطالعات انقلاب اسلامی، ۱۸ (۶۷)، ۲۰۵-۲۳۲.

قربانی، سعید؛ و یوسفی، بتول (۱۴۰۲). موانع عرفی شدن نظام سیاسی در اسلام براساس اندیشه آیت الله جوادی آملی با بهره‌گیری از روش تحلیل مضمون، جستارهای سیاسی معاصر، ۱۴ (۱)، ۱-۳۰ ..
dor:10.30465/CPS.2022.39553.2932

محققان، زهرا؛ و مصعد، مینا (بی‌تا). علم نافع، ملاک‌ها و معیارها از منظر اهل بیت علیهم‌السلام، مجموعه مقالات نخستین همایش اهل بیت علیهم‌السلام و تولید علم.

محمدی ری‌شهری، محمد (۱۳۸۴). میزان الحکمه، قم، دار الحديث.
نصیری، علی اصغر (۱۳۹۴). جایگاه سرمایه اجتماعی در تحقق تمدن نوین اسلامی در اندیشه امام خمینی، حکومت اسلامی، ۲۴ (۴)، ۱۰۵-۱۲۸.

یاقوتی، ابراهیم (۱۳۹۸). مؤلفه‌ها و راهکارهای تمدن نوین اسلامی در اندیشه‌های امام خمینی علیه‌السلام و مقام معظم رهبری دامنه‌السلامه، شاهد اندیشه، ۱ (۱)، ۱۰۷-۱۳۸.